

Parasta ennen uusia avauksia

TOIMITTAJA – TIEDON ETSIJÄ JA VAIKUTTAJA

Helsinki: WSOY 2005. 175 s.

Journalistiikan lehtorin Tapani Huovilan laatima oppikirja *Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja* on evoluutioversio *Toimittaja – vastuussa oleellisesta muutoksessa* -kirjasta, joka julkaistiin ensimmäisen kerran yhdeksän vuotta sitten. Kirjojen pohjana ovat olleet Huovilan luennot, joita hän on pitänyt Jyväskylän yliopistossa 18 vuoden ajan.

Se, että oppikirjaa on uudistettu useaan otteeseen ja sen tekijä on luennoinut kyseisestä aiheesta vuodesta toiseen, on lähtökohtaisesti tietenkin hyvä asia. Tekijän argumentaatio on vuosien saatossa hioutunut ja kirjassa on pystytty tarjoamaan ajantasaista tietoa journalismista ja mediasta. Vanhan päälle rakentamista voi kuitenkin pitää myös kahleena. Kun kaiken on jo tehnyt useampaan kertaan, olemassa olevan kyseenalaistaminen ja uusien lankojen löytäminen vaatii paljon itseruokintaa ja luovuutta.

Tiedonvälitys, objektiivisuus ja sananvapaus nähdään tuoreesakin kirjassa toimittajan työn kulmakiviksi, mutta näitä ”opin-kappaleita” on haastettu aiempaa pontevammin ja onnistettu näin rakentamaan journalismista entistä ristiriitaisempi luomus. Vaikka varauksien tekeminen saattaa kiusata alalle ensiaskeleitaan ottavaa, ehtolauseet ovat paikallaan, jotta lukijalle syntyy todentuntuinen käsitys toimitustyöstä. *Journalistin ohjeista* ja muista periaatteista toimittaja saa tukea vain tiettyyn pisteeseen asti. Julkaisupäätöksiä pitää punnita tapauskohtaisesti, eikä oman toiminnan seurauksien arviointiakaan voi ohittaa. Päätösten tekeminen ei ole helppoa, minkä Huovila havainnollistaa oivallisesti esimerkeillään Säästöpankkien pilkkomisesta ja terroristeista.

Huovila tekee pitkin matkaa osuvia pelkistyksiä toimitustyöstä, mutta niitä tukevia esimerkkejä hän tarjoaa epätasaisesti. Yksilön suojaa käsiteltäessä esimerkkejä on tarjolla viisin kappalein, mutta juttuaiheen

valinnasta, ideoinnista ja haastattelusta kerrotaan lähes yksinomaan yleisellä tasolla. Kirjaan valituissa esimerkeissä korostuvat poikkeuksellisuus ja toimitusorganisaatiot. Niiden ohheen jäin kaipaamaan esimerkkejä, joissa olisi analysoitu perusjuttuja tekevien rivitoimittajien työtä. Esimerkkikirjon laventaminen edellyttäisi tutkijan jalkautumista kentälle haastattelemaan journalisteja ja havainnoimaan toimitustyötä. Tätä kirjaa varten on tehty neljä haastattelua, ja niissäkin on rajauduttu vain monikanava-toimittamiseen.

Niitä aiemmin peräämiäni uusia lankoja voisi etsiä myös Suomen rajojen ulkopuolelta. Kun toimitustyön pääperiaatteet ovat varsin likeiset Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa eikä angloamerikkalainen toimituskulttuuriakaan ole täysin vierasta meille, niin on hämmäntävää huomata, että kirjallisuusluetteloon ei ole kelpuutettu ainuttakaan vieraskielistä lähdeä. On vaikea uskoa, että Henk Prakken uutiskriteerien ja Jörgen Westerstählin objektiivisuusteorian jälkeen ulkomailla ei olisi saatu aikaiseksi relevanttia pohdintaa journalismista.

Narinoistani huolimatta olen sitä mieltä, että *Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja* on paras suomenkielinen johdatus toimitustyöhön, ja siksi sen tulisi kuulua jokaisen journalistiksi aikovan lukemistoon. Suosittelen kirjan lukemista myös kokeneille toimittajille. Journalistien jatkokoulutuksen ei pitäisi urautua vain omien aihealueiden parempaan haltuunottoon, vaan olisi suotavaa, että toimittajat älyäisivät aika ajoin palata myös perusteiden pariin.

KARI KOLJONEN

Juridiikkaa ja viestintä-politiikkaa

Eero Pauku: SANANVAPAUSEN TELEVISIO- JA RADIOTOIMINNAN SÄÄNTELYSSÄ.

Helsingin oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Kansainvälisen talousoikeuden instituutti, Helsinki 2005, 173 s.

Sananvapauden suhdetta televisio- ja radiotoimintaan on viime aikoina tutkittu varsin vähän. Väitöskirjaa valmistelevalta Eero Paukun tutkimus *Sananvapaus televisio- ja radiotoiminnan sääntelyssä*, joka perustuu hänen lisensoitettuihin tutkimuksiin, korjaa mielenkiintoisella tavalla tätä puutetta.

Tutkimus jakaantuu selkeästi kahteen osaan, kuvailevaan ja analysoivaan osaan ja pohdiskelevampaan osaan. Kuvailevaan osaan voidaan lukea tutkimuksen luvut II–IV, joissa käsitellään eurooppalaista ja suomalaista sananvapausdoktriinia, sananvapautta ja televisiotoiminnan sääntelyä EY:n oikeudessa ja Euroopan neuvoston mediapolitiikkaa. Pohdiskelevampi ja kantaa ottavampi ote sisältyy lukuihin V–VI, joissa käsitellään sananvapautta ja televisio- ja radiotoiminnan sääntelyä Suomessa, tehdään yhteenvedo ja suoritetaan johtopäätöksiä.

Tutkimuksen luvussa I, joka on vaatimattomasti nimetty pelkästään johdannoksi, esitetään sen tutkimuskysymys ja tutkimusongelma. Tutkimuskysymys on lyhyesti kuvattuna seuraava: televisiotoimintaa on Suomessa säännelty perinteisesti sananvapauden ja kansallisen edun näkökulmista. Sananvapauden tulokinnassa on painottunut yksilön oikeus vastaanottaa mahdollisimman monimuotoista informaatiota television ja radion välityksellä. Tämän oikeuden toteutumista julkisen vallan on tullut myös erityisesti turvata. Johdannon mukaan ensinnäkin ”sananvapaus on televisio- radiotoiminnan sääntelyssä ymmärretty vapausoikeudellisesta perinteestä poikkeavasti, eikä lehdistönvapauden (medianvapauden) lähtökohta ole vaikuttanut siinä niin vahvasti kuin lehdistön sääntelyssä”. Toi-

seksi, televisio- ja radiotoiminnan sääntelyssä on edelleen korostettu, sananvapauden läheisesti liittyen, yleisen edun ja yhteiskunnalliskulttuuristen tavoitteiden toteutumista. Tähän liittyy keskeisenä tavoitteena on ollut turvata televisio- ja radio-ohjelmien ei-kaupallinen luonne, minkä vuoksi markkinoiden vapautta tai toiminnanharjoittajien oikeuksia kuten sananvapautta tai elinkeinovapautta korostavat näkemykset ovat Paukun mukaan jääneet sääntelyssä taustalle.

Tutkimuksen teeman ydin on taas esitetty seuraavasti: onko ja millä perusteella sananvapauden vapausoikeudellisesta perinteestä ja niin sanotusta lehdistönvapauden periaatteesta voitu poiketa televisio- ja radiotoiminnassa, ja onko tällainen lähtökohta sähköisen viestinnän toimintaympäristön muutosten vuoksi enää perusteltu? Tutkimus sisältää poleemisen viestintäpoliittisen aspektin erityisesti sanan enää takia, koska sen voidaan tulkita sisältävän vaatimuksen muutoksesta.

Kuvailevat luvut II–IV ovat huolellisesti laadittuja ja sisältävät myös historiallisen katsauksen, jossa päädytään seuraavaan kiinnostavaan tulkintaan Suomen perustuslakiuudistuksen sananvapauskäsitteistä: ”Uudistetun sananvapausäännöksen sanamuoto vastaa perusoikeuden klassista määritelmää, jonka mukaisesti perusoikeudet muodostavat yksilölle vapauspiirin, johon julkisen vallan ei tule puuttua”.

Tarkastellessaan eurooppalaista maisemaa ja erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen turvaamaa sananvapautta Pauku päättyy johtopäätökseen, jonka mukaan vapausoikeudellinen perinne ei ole ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen perusteella vaikuttanut Euroopassa niin vahvasti televisio- ja radiotoiminnan kuin lehdistön sääntelyyn. Sen sijaan sen painotukset – vaikka sananvapaus ymmärretään pääsääntöisesti lähettäjän oikeutena – korostavat sellaista sananvapauskäsitettä, joka antaa julkiselle vallalle oikeuden ja osittain jopa velvollisuuden säännellä televisio- ja radiotoimintaa vastaanottajan sananvapauden näkökulmasta.

Euroopan unionissa ainoa perustamissopimukseen liittyvä vä-

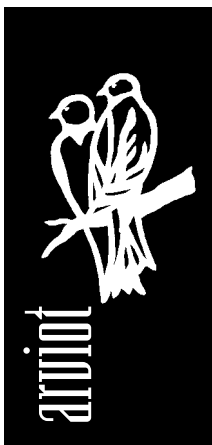
littömästi televisio- ja radiotoimintaa koskeva dokumentti on siihen liitetty pöytäkirja jäsenvaltioiden julkisen palvelun yleisradiotoiminnasta (ns. Amsterdamin pöytäkirja). Pauku toteaa, että pöytäkirjalla vahvistettiin dualistinen televisio- ja radiotoiminnan malli osaksi toimialan EY-oikeudellista sääntelyä. Paukun mukaan dualistisen mallin mukaisesti julkisen palvelun yleisradiotoiminta on kaupallisen järjestelmän rinnalla toimiva joukkoviestinnän muoto, ja sen sisältöä määriteltäessä ei huomiota kiinnitetä vain markkinoiden vallitsevaan tarjontaan, vaan enemmänkin julkisen palvelun yleisradiotoiminnalle asetettuihin tavoitteisiin ja periaatteisiin. Samalla Pauku tekee johtopäätöksen, jonka mukaan julkisen palvelun yleisradiotoiminta ei ole pöytäkirjan mukaan vain markkinoiden puutteiden täydentäjä, vaan markkinoiden tarjonnasta suhteellisen riippumattomasti toimiva joukkoviestinnän muoto. Amsterdamin pöytäkirjasta saadaan niin sanotun TV2/Danmark-casen (ks. esim. Viasat Broadcasting UK Ltd: n 20.1.2005 Euroopan yhteisöjen komissiota vastaan nostama kanne, EUVL C82/33) myötä Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen kanta muuttaman vuoden sisällä.

Kuvailevaan jaksoon on kuitenkin esitettävissä yksi huomautus. Euroopan neuvoston mediapolitiikkaa kommentoivassa jaksossa Pauku toteaa, että neuvoston aiheeseen liittyvillä soft law -asiakirjoilla ei ole juridista velvoitavuutta. Pauku on kuitenkin unohtanut kokonaan Euroopan neuvoston rajat ylittävää televisio-toimintaa koskevan yleissopimuksen (ks. SopS 87/199, muutettu asetuksella 118/2002), joka on Suomessa voimassaolevaa oikeutta ja televisio- ja radiotoimintaa koskevan lain tulkintaohje (ks. esim. KHO:2003:32), vaikka tv-direktiivi onkin nyt ensisijainen säädös niiltä osin kuin molemmissa on samasta asiasta säännöksiä. Jos teoreettisesti kuviteltaisiin, että EU:n tv-direktiivi kumottaisiin (käytännössä sen asema on vain vahvistumassa käynnissä olevan uudistamisprosessin myötä), Suomen televisio- ja radiolainsäädäntö jäisi Euroopan neuvoston tv-yleissopimuk-

sen takia ennalleen. Vaikka yleissopimuksessa ei edellytetä kiintiötä, kotimaisten independent-tuottajien paineen takia independent-ohjelmien kiintiö jäisi Suomen lainsäädännössä edelleen voimaan. Jo nykyisin se on suurempi kuin tv-direktiivin vaatima 10 prosenttia direktiivin mukaan lasketusta lähetysajasta.

Mielenkiintoisimmat tutkimuksen tulkinat ja näkemykset sisältyvät kuitenkin sen loppujaksoihin. Esitettyään historiallisen tarkastelun televisio- ja radiotoiminnan ja erityisesti Yleisradion sääntelystä ja tähän liittyvien periaatteiden käsitteistä eduskunnassa ja sen perustuslakivaliokunnassa Pauku päättyy seuraavaan: televisio- ja radiotoiminnan toimilupasääntelyn valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa sananvapaudella on kaksoisrooli. Kyse on informaation vastaanottajien sananvapautta turvaavasta tarkemmasta sääntelystä, jolla kuitenkin rajoitetaan televisio- ja radiotoimintaa harjoittavien sananvapautta. Tämän lisäksi toiminnanharjoittajien oikeuksia rajoitetaan tiettyjen televisio- ja radiotoimintaa liitettyjen yleisten etujen mukaisten tavoitteiden turvaamiseksi, kuten ohjelmiston monipuolisuuden, kansallisten arvojen ja kulttuurin sekä yleisön erityisryhmien tarpeiden suojaamiseksi. Nämä yleisen edun mukaiset tavoitteet on kuitenkin varsin usein yhdistetty juuri informaation vastaanottajan sananvapauden toteutumiseen, Pauku korostaa. Toimilupasääntelyn valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa on siten Paukun mukaan aivan oikein pitkälti kyse toiminnanharjoittajien oikeuksista ja informaation vastaanottajien sananvapauden välisestä punninnasta. Tämän relevantin näkökulman esiin tuominen on samalla tutkimuksen keskeisiä tuloksia.

Tässä punninnassa Pauku asettuu korostamaan pelkistetysti toiminnanharjoittajien oikeuksia, vaikka eurooppalaisesta maisemasta löytyy niukalti tukea tälle. Keskeisenä argumenttina on Suomen perusoikeusudistus vuodelta 1995. Paukun mukaan elinkeinovapaus on nostettu uudistuksessa yhdeksi perusoikeudeksi muiden joukkoon ja markkinoiden vapaus on vaikiintunut yhdeksi audiovisuaalisen

sektorin sääntelyn lähtökohdaksi. Nämä muutokset edellyttävät televisio- ja radiotoiminnan sääntelyn ja Yleisradion julkisen palvelun veloitteen uudelleenarviointia. Informaation vastaanottajan sananvapauden lisäksi on otettava huomioon kaupallisten toimijoiden oikeuksia – sananvapautta, elinkeino- ja kilpailuvapautta sekä omaisuuden suojaa. Tällöin esimerkiksi julkisen palvelun sisältö tulee Paukun mukaan voida suhteellisuusperiaatteen mukaisesti perustella välttämättömäksi suomalaisessa televisio- ja radiotoiminnan kokonaisuudessa. Suhteellisuusperiaatteen mukaan toimien on oltava oikeassa suhteessa päämääriin nähden, kohtuullisia ja tarpeellisia.

Nyt Paukku on kuitenkin jo siirtynyt näkökulmaan, jota ei yleensä ole nähty missään maassa pelkkänä muodollisjuridisena ongelmana, vaan yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä. Olennainen asia tällöin on, tuleeko jokin yhteiskunnan osa-alue järjestää markkinafundamentalististen periaatteiden mukaan vai säännellä sitä ottamalla enemmän tai vähemmän huomioon yhteiskuntapoliittisia näkökulmia. Markkinafundamentalismissa yksi keskeinen periaatteellinen elementti on, että markkinoiden tulee toimia vapaasti ja pyrkimykset reguloida niitä yhteiskunnallisella tai poliittisella toiminnalla ovat lähes aina ei-suotavia, myös riippumatta tuloksista.

Kun Paukun linjanvetoja konkretisoidaan, joudutaan Suomessa väistämättä seuraavaan pohdintaan:

1) Pitäisikö Yleisradion toimintaa supistaa kaupallisten toimijoiden hyväksi? Tämä vaihtoehto tuntuu erikoiselta, kun Yleisradion toimintakenttää on juuri poliittisesti yksimielisesti päätetty laajentaa, myös niin sanottuun uuteen mediaan. Lisäksi kaupallisia toimijoita voi Suomen kokoisessa maassa olla vain muutamia ja niiden joukossa on väistämättä myös merkittäviä kansainvälisiä toimijoita. Näin siksi, että televisio- ja radiotoiminnalle on ominaista keskittyminen ja kansainvälistyminen.

2) Pitäisikö kaupallisten toimijoiden (toimilupa)ehtoja keventää, jotta markkinat toimisivat paremmin. Tämä vaihtoehto tuntuu erikoiselta,

kun EU-tasolla esimerkiksi tv-direktiivin uudistaminen tuo mukanaan yhä enemmän sääntelyä. Euroopan valtavrasta poikkeavilla Suomen perustuslain uusilla tulkinnoilla on taas vaikea ohjata EU:n hyvin pragmaattisiin tavoitteisiin tähtäävää lainsäädäntöä, joka on kuitenkin implementoitava Suomessa.

3) Pitäisikö nykytilanne perustella uusilla argumenteilla, jolloin kyseessä olisivat muutokset vain muodollisella, ei asiallisella tasolla. Mainittakoon, että OECD:n piirissä on monia raportteja siitä, miten tasapainottaa kilpailun edistäminen ja yhteiskuntapoliittiset tavoitteet kuten kulttuurin identiteetti ja moniarvoisuus (ks. esim. *Competition in Video Programming Distribution Market: Implications for Regulators*, OECD Directorate for Science, Technology and Industry 2005).

Paukku ei tutkimuksessaan ota selviä kantoja näihin vaihtoehtoihin, joihin hänen tutkimuksensa lopputulos väistämättä johtaa. Hyväksyessään tutkimuksensa viimeisessä kappaleessa dualistisen televisio- ja radiojärjestelmän, hän epäsuorasti viittaa vaihtoehdon 3 suuntaan. Kun hän tutkimuksen toiseksi viimeisessä kappaleessa lausuu, että taka-alalle on jäänyt ”juridiikan edustama ajatus julkisesta palvelusta vain yhtenä vaihtoehtona (ja jopa sekundaarisena) tapana turvata ohjelmiston monimuotoisuus”, hän epäsuorasti viittaa vaihtoehtoon 1. Paukku ei kuitenkaan esitä yhtäkään lähdettä sanan ”juridiikka” tueksi.

Vetoaminen ”juridiikkaan” tuntuu erikoiselta myös EU:n perussopimukseen liitetyn niin sanotun Amsterdamin pöytäkirjan sisältöä ja asemaa vasten. Pöytäkirjassa korkeat sopimusosapuolet katsovat, että jäsenvaltioiden julkinen yleisradiotoiminta liittyy suoraan jokaisen yhteiskunnan demokraattisiin, yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin tarpeisiin samoin kuin tarpeeseen turvata viestinnän moniarvoisuus. Pöytäkirja on myös asiasisällöltään kiistattomana otettu sellaisenaan osaksi Euroopan unionin perustuslakisopimusta, vaikka itse sopimuksen kohtalo on muista syistä nyt epäselvä. Mielenkiintoista kyllä, tutkimuksen lopun aiemmin julkaisussa versiossa juridiikka-termin ti-

lalla on pehmeämpi ja oikeampi ilmaisu ”juridinen lähtökohta” (ks. Eero Paukku *Yleisradio ja julkisen palvelun velvoite*, Viestintäoikeuden vuosikirja 2004, 65).

Eero Paukun tässä tutkimuksessa valitsema teema on vain yksi tapa lähestyä sananvapauden ja julkisen palvelun yleisradiotoiminnan ongelmakenttää. Toinen, tulevaisuuden näkökulmasta ehkä mielekkäämpi tapa on analysoida Euroopan tuomioistuimen televisio- ja radiotoimintaan tavalla tai toisella liittyviä ratkaisuja, joista merkittävin tulee olemaan edellä mainittu TV2-case. Tästäkin näkökulmasta Paukulla on jo näyttöjä (ks. Euroopan tuomioistuimesta *Televiotoiminnan sääntelyn haasteet – EY:n tuomioistuimen tapaus Mediakabel, C-89/04*, Defensor Legis N:o 4/2005).

MARTTI SORAMÄKI

Naistenlehtien juuret ristiriitojen neuvotteluissa

**Maija Töyry:
VARHAISET NAISTEN-
LEHDET JA NAISTEN
ELÄMÄN RISTIRIIDAT.**

Helsinki: Helsingin yliopiston Viestinnän laitos, Viestinnän julkaisuja 10. 361 s.

Kuluvan vuoden toukokuussa väitellyt Maija Töyry lupaa väitöskirjansa alussa kiinnostusta herättävästi pohtia naistenlehtien yhtäaikaista vakautta ja ristiriitaisuutta. Esimerkiksi tästä jännitteestä hän antaa liiankin tutun naistenlehtien tavan esitellä laihdutusvinkejä yhdessä jutussa ja seuraavassa jo täytekkäkuohjeita. Esittämänsä kysymykseen, miksi naistenlehdet oikein ovat tällaisia, Töyry etsii vastausta varhaisista suomalaisista naistenlehdistä ja niiden julkaisun jatkuvuuden ehdoista aikansa muuttuvan sukupuolijärjestelmän kontekstissa.

Töyry tarkastelee viiden erilaisen, eri aikoina ilmestyneen suomalaisen naistenlehden (*Om konsten att rätt behaga, Aura, Från nära och fjerran, Koti ja Yhteiskunta*,